

Mártírok emléknapja Nyíregyházán

A légerek poklait átél, lelkileg, fizikailag meggyötört túlélők egy része 1945-ben visszatért szülőföldjére. Arra, hogy mit kellett átélniük a hazatérés után, mivel kellett szembesülniük, itt, most nem térek ki, mindössze megjegyzem, hogy 1945-47 között ezernyi zsidóellenes atrocitást jegyeztek fel, lakásaik kifosztva, kiutalva új tulajdonosának, akik közül sokan – a hatóságok furcsa jogértelmezése kapcsán – nem voltak hajlandók az elrabolt ingatlanból kiköltözni.

A maradék zsidóság vallási vezetői már 1945-ben döntöttek arról, hogy a holokauszt áldozatairól történő évenkénti megemlékezést konkrét dátumhoz kötik. Az álláspontok eltérőek voltak a különböző zsidó felekezetek között, emellett – elsősorban vidéken, így Nyíregyházán – azt a dátumot jelölték ki, amikor a települést „zsidótlanították”, illetve a deportáltak szelektált hányada a légerekben elpusztult. A vallási közösségek mellett a cionista szervezetek is megemlékeztek az áldozataikról oly módon, hogy Izrael Állam születését mint jövőbeli reményt hangsúlyozták. E szervezetek működését az új politikai hatalom betiltotta.

A hagyomány szerint városunkban a sávuot ünnepe utáni első, vagy második vasárnap vált a mártírok emléknapjává.

2004-óta az akkor még névtelen, később Bernstein Béláról elnevezett téren, a holokauszt-emlékműnél zajlik a városi megemlékezés, majd ezt követi a zsidó temetőben zajló gyászszertartás.

Június 12-én a városi megemlékezést **Tarcsi Gyula** nyitotta meg és moderálta. Tóth Nóra a Zrínyi Gimnázium tanulója szavalta el Nemes **Nagy Agnes** Az alvóhoz című tragikus hangulatú versét, majd **Nógrádi Gergely** főkantor előadásában, **Teszter Nelli** zongoraművész kíséretével felcsendült a Szól a kakas már reményt adó dallama.

Dr. Ulrich Attila, Nyíregyháza MJ Város alpolgármestere beszédében arra emlékeztetett, hogy a történelem jellemzően politikai, faji és vallási alapú háborúk, pusztítások ismétlődése, melyek között békés időszakok váltakoztak. Sajnos a zsidóság elleni megbélyegzés jogi alapjai már a 18-19. században megfigyelhetők

Európában. Hazánkban ez a folyamat a 20. század 20-as éveitől következett be. Tanítani kell – hangsúlyozta – a fiatal nemzedéket a múltra, a jövőnk érdekében.

Hasonló gondolatokat fogalmazott meg **dr. Kurucz Ákos**, közösségünk rabbija, aki vázolta az antiszemitizmus stációit, amely az emancipálódott, izraelita vallású magyar zsidóságot előbb kirekesztette a magyar nemzetből, ezt követően elkülönítette a nemzetől fizikailag, végül a gyilkosok kezére adta. Háláját fejezte ki azon kevesek iránt, kik emberek maradtak az embertelenségben, s kegyelettel emlékezett az áldozatokról.

Beszédét követően került sor az emlékezés virágainak s köveinek elhelyezésére. A városi megemlékezést **Csatlós Tamás** kántor Kél molé rachamim gyászimája zárta.

A Kótaji úti temetőben rendezett gyászszertartást **Färber György** hitközségi elnök nyitotta meg, majd felkérte **Gervai Lajos** rabbi-helyettest a Sir hámalot kezdetű 126., a felemelkedés zsoltárának

recitálására, mely a babilóniai fogságból való szabadulás emlékére született.

Szalai Bobrovniczky Vince helyettes államtitkár emlékező beszédében Fahidi Éva túlélő azon gondolatára utalt, miszerint, aki megjárta Auschwitzot, annak két élete van: a Auschwitz előtti, majd utáni, mely utóbbit, éljen bármennyig a túlélő, egész életében lelkében hordozza. Soha többé nem engedünk a gyűlöletnek – hangsúlyozta –, hiszen az antiszemitizmus jelen van napjainkban sokféle formában. Példamutatónak tartja az ukrainai háború menekültjeinek a zsidó közösségek részéről is megnyilvánult példamutató segítségnyújtását.

„A városunk ég...” – énekelt magyar fordításban **Nógrádi Gergely** főként Mordechai Gebirtig költő (1877-1942) *Undzer stel brent* kezdetű jiddis nyelvű gettódalát, amellyel arra buzdította a varsói gettó fiataljait, hogy lázadjanak fel rabtartóik ellen. A dalt minden nyelvre lefordították.

A megyében még hat túlélő él, jelezte a hitközség elnöke, egyben köszöntötte az Izraelből érkezett **Farkas Joszi** bácsit, majd felkérte **Markovics Gyula** túlélőt, hogy idézze fel a jelenlévők számára személyesen átélte tragikus emlékeit. Gyula bácsi visszaemlékezését bizonyára még azok is döbbenettel hallgatták, akik így, vagy úgy – elsősorban szüleik, nagyszüleik elbeszélései által – hordoz-

zák lelkükben a tragédiát. A gyűlölettel kezdődik, mely törvényenyé alakul, e törvények elvezetnek a gazdasági, faji kirekesztésig, majd a törvényesített pusztításokig

Végh József építész versét hallhattuk ezt követően, melyben az auschwitz-birkenauai lágerben 2011-ben átélte élményei alapján feltepte a kérdést: vajon te, építész, tudtad, hogy műved mit szolgált?

Kardos Dávid, a közelmúltban elhunyt Kereskesné Éva néni

unokája, önvallomásaiban kedves szavakkal mesélte el, hogy neki döntően Éva nagy jelentette a zsidóságot. A tőle kapott Dávid-csillag számára amellel, hogy a zsidósághoz való hovatartozást, egyben az európaiságot is jelenti – bár nem vallási alapon –, az elesettek, megbélyegzettek iránti empátiája kialakulásában is segítette, mely választott hivatása alapértéke lett.

A gyászistentisztelet résztvevői előtt elhangzott **Csatlós Tamás** főként Kél molé rachamim kezdetű gýasz-

neke, mely egy ima a halottak lelki üdvéért.

A szertartás záróaktusaként a jelenlévők a nyíregyházi és a megyében élt áldozatok neveit tartalmazó emlékfalhoz vonulva **dr. Kurucz Ákos** irányítása mellett mondták el a kaddish imát.

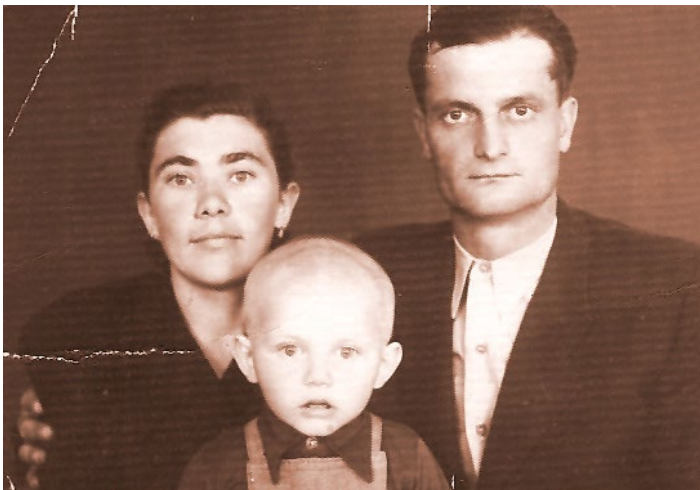
Kertész Gábor

Fotók: Urbán Terézia

Gondolatok egy búcsúhoz, Klein Éva

98 éves korában elhunyt Klein Éva (Kerekes Hermanné), akire nevelt fia, Kardos Ernő emlékezik.

Anyuka meghalt. Mégis azon kapom magam, hogy telefonon hívom. Ahogy korábban mindennap, többször is. Persze, nem veszi már fel. Néhány óra múlva megint rááll a kezem, tárcsáznék.

Anyuka meghalt, ezt értem, de gyermeki düh fog el: szeretnék vele beszélni! Apróságokról. Arról, hogy mi volt a reggeli, s mi lesz az ebéd. Hogy a jövő héten vigyek-e epret, vagy inkább csokit, esetleg arról, hogyan kell készíteni a maceszgombócot, vagy a sóletet. Aztán persze a közösen megélt, ezerszer elmesélt történeteket idézhetnénk egymásnak. Amikor örökbefogadott, s pelenka helyett kigatyát varratott nekem. Vagy menyecskeszemet sütött, mert a szomszéd asszony is azt készítette, rólam meg elfelejtkezett, s persze megkívántam. Amikor megtudta, azonnal nekiállt tésztát gyúrni.

Anyuka meghalt, s ma már senkivel nem tudom úgy megbeszélni, mint vele, hogyan építettünk közösen hőembert, s a szemét apró széndarabokkal jeleztük. Dühös volt, amikor véletlenül összetörttem a varrodobozát, de ma már ezen is csak kacagott. „Nem voltál rossz gyerek!” Mindig büszkén mesélte, hogy amikor énekből egy órán két elégtelent kaptam, akkor öklét emelgetve oktatta ki a hórihorgas énektanárt: a zene tehetség dolga, nem engedem, hogy megalázza a fiamat!

S persze engem is regulázott, kilenc órára haza kell jönni! Vagy ha templomba készülünk, akkor a sapkát a zsebünkbe kell elvinni,

de az utcán soha nem szabad még felvenni, mert akkor megtudják, hogy zsidók vagyunk. Ezt nem értettem, csak később. Ilyen korban éltünk.

Anyuka mindössze 18 éves volt, amikor Nyiregyházáról deportálták. Túl volt a kislánykoron, a felnőtt-korral ismerkedett. Még csak kóstolgatta az élet ízeit, napfényes gyerekkora volt. Őszintén szerette a szüleit, ragaszkodott a testvéreihez, együtt csenték ebéd után a lekváros kenyeret. Nemsokára feltűntek az udvarlók is. Napkoron éltek, de a megyeszékhelyen cipőfelsőrész-készítőnek tanult. Máshová nem vették fel, de ettől még nem tűnt boldogtalanoknak. Naiv őszinteséggel, kíváncsian nézett a világba. A világ erre a háborúval válaszolt, ijesztően dörögtek a világban a fegyverek, jött a deportálás.

1944 májusát írtunk, apját, anyját és egy testvérét, Nusit gázkamrába küldték. Amikor ráeszmélt, hogy a napfényes gyerekkorból egy embertelen világba zuhant, fellázadt. Persze apró természetével, gyöngye kezeivel tehetetlen volt a brutalitással szemben, de megkereste a lázadás módját. Az auschwitzi táborban talált egy pici zsebórát, amelyet az egyik német tiszt hagyhatott el. Anyukám eldugta, először a cipőjébe. De akkor sem szabadult meg az órától, amikor az egyik appel alkalmából kihirdették, hogy halálbüntetés

jár annak, akiknél megtalálják. De tovább rejtegette. Nem az értéke, hanem saját önbecsülése miatt. Talán az motoszkált a fejében, hogy nem lehet minden embertelenséget elkövetni még a haláltáborban sem. Ezt az órát hazahozta, ma is megvan.

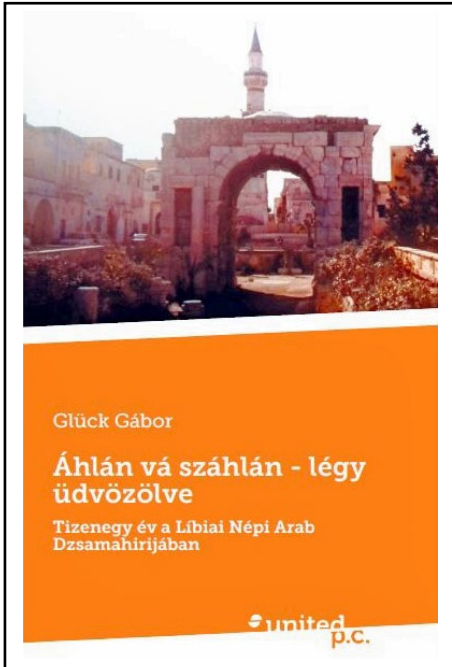
Csont soványan szabadult, és szinte gyalog tette meg az utat Auschwitz és Napkor között, és nagyon sietett. Csak halála előtt mondta el, hogy: azért igyekezett nagyon, mert azt a képet látta mindig maga előtt, hogy a szülei ott várják majd a napkori ház kapujában. Sajnos tudjuk, hogy nem így volt. Szabaduláskor alig múlt 19 éves. Nagylányként akkor már nagyon bizalmatlan volt a világgal szemben. És bizalmatlan is maradt mindig.

A világegés után, Kerekes Hermannal kötött házasságából nem születhetett gyermek, ezért 29 éves korában vett magához, siketnéma szülei helyett nevelt az életre, s a mai napig kisfiannak szólít, pedig lassan túl vagyok a hetvenen. Aztán 98 év után itt hagyott. A halálos ágyán már bizalmatlanul szemlélte a világot. A biztatás ellenére nem akart már kis lakásába hazamenni, nem akart már senkivel beszélni.

Csak nézett maga elé, talán az gondolta, hogy most már végleges otthonába tér haza, lélekben abba a kis napkori házba, amelyre mindig süt a nap. Ezért aztán hiába hívom, naponta többször is.

Egy európai technikus Líbiában

Tizenegy évnyi izgalmas líbiai életről szóló írást tart kezében az Olvasó. A mindennapi élet, a munka kihívásai, kulináris különlegességek, mellette történelmi és geográfiai ismeretek. Aki már járt arab országokban, örömmel fogja újra átélni az élményeket, aki még nem jutott el, sokat megtudhat a leírásokból. Az ország kalandos múltján túl például azt, hogy még manapság is kávézással vagy teázással nyitnak egy megbeszélést, mert illetlenség

azonnal a tárgyra térni, hogy az oda-vissza feltett udvariassági kérdések még a büntetést kiszabni készülő rendőrrel szemben is kötelezőek, és az is kiderül, illik-e átkucskálni a szomszéd kertjébe...

A képeken a Tripoli óvárosában álló, ma már romos zsinagóga látható. Az óvárosban tett felfedező sétáim egyike során véletlenül akadtam rá.

Összesen tizenegy évet töltöttem Líbiában, a munkám révén sodort oda az élet. Ha már itt éltem, igyekeztem megismerni az országot, annak múltját, lakóinak életét, szokásait.

Líbiában egykor jelentős számú zsidó kisebbség élt. Egy részük azok leszármazottai voltak, akik még a római uralom idején telepedtek itt le, más részük az 1492-ben Spanyolországból, majd Portugáliából elűzött és ide menekült zsidók utódainak tartják magukat. A többségük nagyon szegény volt, még az 1940-es években is a hegyekben éltek, és barlanglakók voltak. Aki városokban laktak, iparosokként, kézművesekként keresték a kenyerüket, vagy a kereskedelemben töltötték be fontos szerepet. Líbiát a hatnapos háború utáni években kényszerültek elhagyni, többségük Izraelbe emigrált.

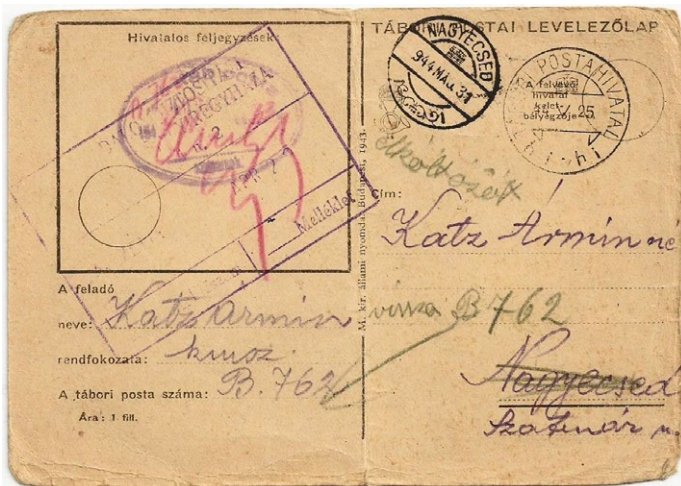
Glück Gábor

A fotókat a szerző készítette.

Szüleim fájdalmas emlékei

A fotón ülő helyzetben apám első felesége, mellette öt gyerekük. Nagycsed, 1941. június. Apám soha nem terhelte holtig tartó gyászával, de élete utolsó napjaiban Ecsedre akart utazni a gyerekekhez...

Apám életét a munkaszolgálatból hazamentett, az asszonyi, gyermeki szeretettel teli tucatnyi levélnek köszönheti. Ez a tábori lap volt az utolsó, de ezt ő maga küldte 1944. májusában. A postamester rávéste téntace-rúzával: ELKÖLTÖZÖTT.

A fotó a 30-as évek vége felé készülhetett Nyírbogáton. Anyai dédanyámat itthon temette el a család. A többiek a civilizált Európa legnagyobb zsidó temetőjében, Auschwitzban nyugszanak. Anyám, a mosolygó kamaszlány 25 évesen túlélt.

Kertész Gábor

Lekváros bukta

Lekváros buktát ígértem az unokáimnak, csinálom a kelt tésztát. Dagasztom. Monoton, ismétlődő mozdulataim közben elkalandoznak a gondolataim. A kezem automatikusan jár, nem tudom hány perce csinálom, de a fejemben már írok. Ahogy a barátnőm vezetés közben írja a verset. Így történt, hogy jobbra indexelt, és balra kanyarodott. Én nem kerülhetek veszélyhelyzetbe, legfeljebb túdagasztom a tésztát. Ha egyáltalán van ilyen. Utána kellene néznem.

Az általános alsó tagozatában Zsuzsi volt a barátnőm. Egy utcában laktunk, három házra egymástól. Zsuzsi lekváros buktát hozott uzsonnára minden hétfőn. A nagymamám sütötte, mondta, és nagyon irigyeltem. Nem a lekváros buktát. A nagymamát. Akkoriban kérdeztem meg anyut, hogy nekem miért nincsenek nagyszülei. Van egy nagynénim, egy nagybácsim, és még kettő, de ők régen külföldön élnek. Miért ilyen kicsi a mi családkunk? Akkor indult el anyu emlékezés-özöne. Akkor zúdult rám a lavina. Az anyu fájdalmát éreztem, láttam, hogy zokog, miközben beszél hozzám, de nem értettem semmit. Később fogtam fel a felfoghatatlant. A családkunk elpusztítását.

Az én gyerekeim már érezték a nagyszülők szeretetét, vannak emlékeik. Anyu a haláltáborból hozott betegségét egész életében cipelte, és ha betegen is, de boldog nagymama volt. Fiaalon ment el. Soha be nem gyógyuló seb, örök hiány.

Befejeztem a dagasztást, a tészta pihen. Ami ezután jön, több figyelmet kíván. Lassan visszazökkenek a jelenbe. A fejemben már az jár, mennyire fognak örülni az unokáim a lekváros buktának.

Kertész Éva

„Jó lenne, ha az utókor számára egy emléktábla is megörökítené, hogy mikor és miért kapta ez a tér a Mártírok tere elnevezést...” Ezzel a mondatral fejezi be Urbán Teréz lapunk 2020. májusában megjelent, A Mártírok tere című írását, melyben a szerző többek között kitér arra, hogy Nyíregyháza képviselőtestülete 1947. januári döntése alapján a Kis tér új nevet kapott.

Szerkesztőségünk kezdeményezésére a szerző óhaja ez év májusában realizálódott. Mint minden hasonló tárgy, ez a tábla is elsősorban a ma és a jövő nemzedékéhez szól, emlékeztet, hiszen az idő múlásával az emlékek elhalványulnak, olykor elvesznek.

A tér emléktábláján kívül kezdeményezésünkre zsinagógánk belső falain elhelyeztük Friedman Károly, Friedman Vilmos, Friedman Ignác, Wieder Sólem, dr. Morgenstern Benő rabbi, Bodor Zsigmond és Németi Sándor hitközségi elnökök emléktábláit is.

Így állítottunk emléket a több mint 180 éves múltra visszatekintő nyíregyházi zsidóság olykor dicsőséges, olykor tragikus sorsának.

Kertész Gábor

Lily Ebert-Dov Foreman: Lily fogadalma

Szembesülni az emberi aljassággal sokkal nehezebb annak, aki gyermekkorát burokból töltötte, egy elfogadó, szerető család meleg légkörében. Ha ebből egyik napról a másikra kiszakad, s megtapasztalja az emberi világ legsötétebb oldalát, nem is érti, mi történi körülötte.

Ezt a sorsot élte meg Livia Engelman, a mindenki által Lilynek hívott szép, fiatal lány, amikor 1944-ben, pár héttel Magyarország német megszállását követően deportálták édesanyjával és testvéreivel együtt.

Lily Bonyhádon született, ahol 18 éves koráig, az elhurcolásukig élt. Szavai nyomán kibontakozik előttünk egy idilli gyermekkor képe, a bonyhádi zsidó közösség összetartó, egymást segítő, hétköznapijaival és ünnepeivel irigylésre méltóan harmonikus állapota. Így látja Lily, s mivel művelt, okos, céltudatos és a családjában korán tekintélyt kivívó lányról van szó, nincs okunk kételkedni a szavaiban. Bár pszichológus szakemberek megkérdőjelezzik, helyes-e, ha a gyermeket minden negatív élménytől óvják, ha nem ismeri meg az ellenpólusát ideális világának, Lily esetében azt látjuk: családjában oly sokat kapott szeretetből, ragaszkodásból, egymásra figyelésből és önzetlenségből, hogy ez az "útravaló" segíti át minden későbbi nehézségen. Testvérei jelenléte Auschwitz poklában is olyan erőt ad neki, amely életben maradásuk biztosítója lesz.

Mert Bonyhádról a család útja némi kitéréssel Auschwitzba vezet. A könyvben a szerző napról napra haladva írja le azt a folyamatot, amely a szülőváros elhagyásától a haláltáborba való megérkezésig tart. Nemcsak a saját családjának, hanem utastársainak a sorsát, testi-lelki elnyomorodását is hűen követi. A dermedt sokk érzését, amelyet az embertelen bánásmód kivált belőlük. Megrendítő végigkísérni a felismerését: „Felfoghatatlan, hogy emberi lény így bánhat egy másikkal”. Majd végül: „Nem voltunk emberek többé.” S ekkor még nem is sejti, hogy amikor a bejáratnál hármuktól elválasztják az édesanyját és két kisebb testvérét, soha többé nem látják már egymást.

Míg Lily és sorstársai szenvedéseit végigkövetjük, mindvégig érezzük az erkölcsi fölényt, amit a szeretetben felnőtt emberek értékei – egymás megbecsülése, segítése, tisztelete – jelentenek a megsemmisítésükre törők vak gyűlöletével, embertelenségével szemben. Lily és testvérei az utazás során, majd a haláltáborban is, *mindvégig a bizalom érzésével* fordultak minden intézkedés, minden esemény felé. Elképzelhetetlennek tartották, hogy becsapják, félrevezetik őket. Az a közösség, amelyben szocializálódtak, erre tanította őket. Testvérei megóvása nagy felelősség Lily számára, de ezt sosem érzi tehernek. Egy cél lebeg a szeme előtt: életben tartani őket, s magát értük. Nem keresnek előnyöket, nem alázkodnak meg kínzóik előtt, sőt ők nyújtanak segítséget elesettebb sorstársaiknak. Minden megpróbáltatás ellenére megmaradnak embernek olyan körülmények között is, ahol minden emberi érték a visszajára fordult. Ezért érezzük különösen gyalázatosnak, hogy nemcsak a szinte kibírhatalan testi kínokat, megaláztatásokat kellett elszenvedniük: elvették tőlük a másik emberben való bizás képességét.

Az embertelen körülmények között is módot találnak hitük gyakorlására. Éppen jom kippurkor, ami a zsidók egyik legnagyobb ünnepe, hitük szerint az év legfontosabb napja, hangzik el Lily fogadalma: „Ha valaha kijutok innen, arra fogok törekedni, hogy változást hozzak a világra. Hogy mással ilyesmi soha ne fordulhasson

elő. Elmondom a világnak, mi történt. Nemcsak velem, hanem mindazokkal, akik már nem tudják elbeszélni a történetüket.”

A testvérek folyamatos életveszélyben élnek a táborban, de végül mindnyájan életben maradnak. Lily úgy tartja, ez hármuk erős összetartozásának köszönhető: „...életben tartottam őket, ők pedig engem.”

Azt gondolnánk, hogy Lily végre élheti azt az életet, amit fiatal lányként (még csak 21 éves) szeretne. „Csakhogy túlélőnek lenni nem egyszerű” – tapasztalja meg mindjárt az új élet kezdetén. Az átélt élmények annyira traumatizálják a megmenekülteket, hogy korántsem indul a tábor utáni életük zavartalanul. Szembe kell nézniük múltjuk eseményeivel, fel kell dolgozniuk családtagjaik, otthonuk, hazájuk

elvesztésének fájdalmait. Mindez rendkívül nehéz feladatnak bizonyul. Lily évtizedek múltán fogalmazza meg – mikor már családja van és biztonságos körülmények között él -, hogy a holokauszt az életben maradtakban is megölt valamit: a túlélők sem élhettek normális életet. Mintha két ember élne bennük: a legkisebb dolgok is visszarántották őket a múltba. A pszichológia emléketörésnek nevezi ezt a jelenséget: mikor bizonyos helyzet, látvány szag, érintés automatikusan felidéri a traumát, megakadályozva, hogy a túlélő a valóságnak megfelelően legyen képes érzékelni, értelmezni és viselkedni az adott szituációban. Ez rendkívül megviseli a túlélőt, úgy érzi, „megőrült”, mivel amit éppen átél, annak semmi köze a valósághoz. A túlélők éppen ezért szegyelellik ezt és nem beszélnek róla, sőt kerülni kezdik azokat a helyzeteket, amikor az emléketörés megtörténhet.

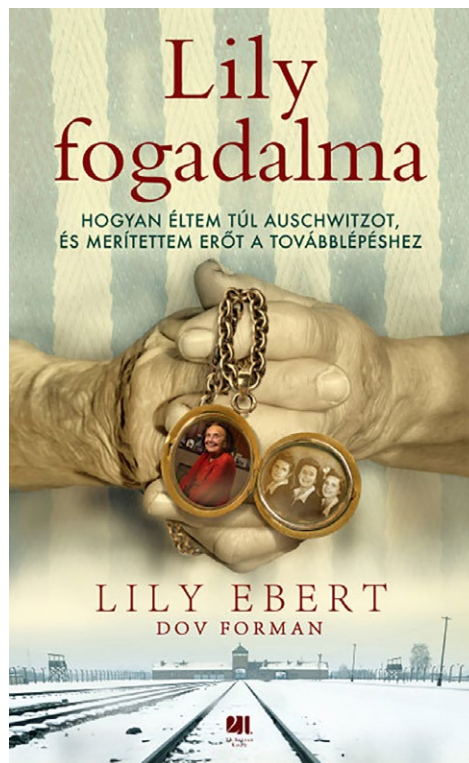
Ez az egyik kulcsa annak, hogy megértjük, miért telik el csaknem fél évszázad Lily fogadalma és annak beváltása között. Megrendítő olvasnunk, hogyan küzdött az érzéseivel, hogyan titkolta a gyermekie előtt, min ment keresztül, holott a karján ott van az eltávolíthatatlan tetoválás, a szám, amit Auschwitzban égettek a bőrébe.

A másik magyarázat: meg kellett élnie egy olyan helyzetnek a 20. századi társadalmakban, mikor megindulhatott a holokauszt feltárása. A '80-as évek közepére tehető ez a folyamat, amely a SOA (Survivors of Soah) megalakulásával kezdődött. Ez sok gátlást felszabadított a túlélőkben, Lilyben is, s ekkortájt fogalmazódik meg benne, hogy leírja egy könyvben a emlékeit. Az első változattól hosszú, fájdalmakkal teli út vezet a véglegesig, addig a könyvig, amelyet most a kezünkben tarthatunk. Évtizedek küzdelme. Óriási lelki erőről tesz tanúságot ez a törekeny asszony, mikor visszalátogat az egykori halálgár helyszínére, s ahogy fokozatosan szaporodik azok száma, akiknek elmondja auschwitzi megpróbáltatásait – először gyermekeinek, majd unokáinak, végül dédunokáinak is, akik egyikében, Dovban társszerzőre is talál -, úgy nyugszik meg a lelkiismerete. Járja az iskolákat, gyermekcsoportok előtt beszél, tévéműsorokban szerepel, még az angol parlamentben is felszólal. Végre eleget tett annak, amit a legfontosabbnak érzett: átadni a fiataloknak a történetét.

Molnár Zsóka

(A cikk engedélyezett utánközlés.)

2022. április 26-án Lily Ebert a londoni magyar nagykövetségen a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetését vette át Kumin Ferenc nagykövettől.

Gondolatok az élet hajnalán

„Fiam, tanomat el ne felejtsd s parancsaimat óvja meg a szíved; mert hosszú életet meg békének az éveit gyarapítják neked.”¹ – így szólnak a Mislében, vagyis a Példabeszédek könyvében a bölcs Salamon szavai. De vajon hogyan vélekedik e jó tanácsban adott intelmek felől és milyen világlátása van ma egy lassan 13 éves, bar micvá előtt álló ifjú embernek? Az alábbiakban Orbán Izsák osztja meg velünk gondolatait.

Az emberről...

Mindenki az élet értelmét keresi. De előbb az ember értelmét kell tudni ahhoz, hogy az élet értelmét tudjuk. Az ember értelme pedig három dolog, ami őt valóban emberré teszi: gondolkodás, szabad akarat, szeretet.

Az életről...

Az életben nagyon fontos, hogy legyenek céljaink. Ha nincsenek céljaink, akkor erőnket is elveszítjük, és elmegy a kedvünk az élettől. Ez viszont nem jó, mert az élet tele van olyan dolgokkal, amiket ha elérünk és megcsináljuk, örömiünket leljük benne. Az is fontos, hogy ne csak magunknak éljünk a jelenben, hanem amit teszünk, azzal gondoskodjunk már a jövőről is. Ezt pedig úgy tudjuk legjobban elérni, ha azt, amit teszünk, szeretettel tesszük.

A Tóráról...

A Tórát ajándékként kaptuk az Ő.valótól, hogy rendszerezve legyen az életünk, tudjuk, hogy mi a jó és mi a rossz. Olyan, mint egy tankönyv. Megtanítja, hogyan viszonyuljunk a többi emberhez és I.tenhez, tanácsot ad, figyelmeztet, hogyan helyes élni az életet. Nem dirigál. Tanácsot ad, figyelmeztet, utasít. A dirigálás erőszakos, annak kedvez, aki mondja. Az utasítás finom, de egyben erőteljes, nekid akar jót, és nem muszáj megcsinálnod, csak erősen ajánlott. Úgy, mint a használati utasítás: úgy a legjobb és legkönnyebb csinálni, ahogy le van írva, viszont csinálható úgy is, ahogy te akarsz, de úgy nehéz lesz.

A zsidóságról...

Olyan a zsidóság, mint egy kék-fehér színű paletta, melyen rajta vannak a különböző színes festékek. A paletta közepén viszont van egy szürkés-fekete folt, amibe lassan belefolyanak ezek a színek. A kék-fehér paletta magát a zsidóságot jelképezi. A kék a békét, a fehér a szabadságot jelenti.

A színes festékek a zsidó emberekre és az Ő sokszínűségeikre utalnak, amik a békén (kék) és a szabadságon (fehér) állnak. A szürkés-fekete folt a palettán makacsul középre helyezkedett el, ezzel naggyá téve magát, eltakarva a kék-fehér paletta egy részét. Ez a szürkés-fekete folt az antiszemitizmus, ami kívülről betámadt, de egyben a belső ellenségeskedés, a zsidók egymás iránti ellenszenvé, rosszindulata is, amit a külső körülmények hoztak létre. Ennek a sokféle színnek egy része viszont belefolyik a szürkés-fekete foltba, ezzel egy új, élénkebb, vidámabb színt alkotva, de ebben az új színben benne marad egy kis rész az eredeti foltból.

A világról...

A világot azért teremtette I.ten, hogy azon beteljesítse a tervét, amiben az emberiség is szerepet játszik, mivel mi is a Földön élünk. Ne felejtjük el, hogy rajtunk kívül még sok minden van és él a világon. Így például az állatok, a növények, az anyagok, stb. Ezek mind azért vannak itt mellettünk, mert ezek is I.ten tervének részei, fontos szerepet játszanak benne, úgy, mint mi. Ha mi emberek ezeket a dolgokat elpusztítjuk, ellehetetlenítjük, akkor az Ő.való által teremtett dolgokat semmisítjük meg, ami pedig nem egy jó cselekedet! Persze vannak olyan dolgok, amiket használni lehet, – pl. az állatok, anyagok egy része – mert az kell nekünk ahhoz, hogy élni tudjunk, és meg tudjuk csinálni I.ten tervét, és a mi saját kis céljainkat is. Tehát: ne pusztítsuk és használjuk el teljesen azt, amit az Ő.való teremtett, adott, mert nem lesz utánpótlás, és ezzel a saját vesztét segítjük elő a Földnek, és az emberiségnek!

Orbán Izsák

MEGHÍVÓ

ORBÁN IZSÁK

JICHAK BEN JAKOV

tisztelettel és szeretettel hívja és várja
a Nyíregyházi Zsidó Hitközség tagjait
és a Sófár olvasóit

2022. június 25-én, Slach szombatján

a Hitközség zsinagógájában
(Mártírok tere 6.)

megrendezésre kerülő

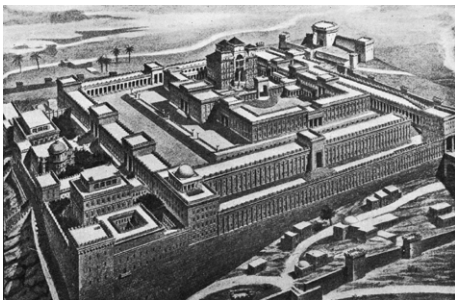
BAR MICVA ÜNNEPSÉGÉRE

és az azt követő kiddusra.

⁽¹⁾ Teljes kétnyelvű héber-magyar Biblia két kötetben. II. p. 856.

„Ha... parancsolataimat megőrzitek..”

Május végén olvastuk zsinagógánkban Mózes III. könyve, a Vájikrá utolsó, Behukotáj címet viselő szidróját. Ez a hetiszakasz egy látszólag redundáns mondattal kezdődik: „Ha a törvényeim szerint jártok és parancsolataimat megőrzitek és megteszitek azokat...” Az első ránézésre feleslegesnek tűnő ismétlésre természetesen több magyarázat született, hiszen a hagyományos zsidó bibliaértelmezés egyik közismert alapelve szerint egyetlen szó, egy betű sem felesleges a Tórában, minden szónak, betűnek fontos jelentése, sőt jelentései vannak. A Németországban született, de Franciaországban alkotott briliáns elme, Elie Munk rabbi (1900-1981) egyik magyarázata szerint ez az ismétlés (is) csak látszólagos, hiszen a mondat egyik fele a parancsok részletszabályainak folyamatos tanulását, a másik fele az előírások mindennapokban való tényleges megtartását jelenti. A redundancia másik feloldása a két Tórára vezethető vissza: azért használt a szöveg szinonimákat, azért ismétlődnek a hasonló kifejezések, mert az egyik az Írott Tóra (*Torá sebiktáv*, azaz Mózes öt könyve), a másik a Szóbeli Tóra (*Torá sebeál pe*, tehát a Talmud) szövegében szereplő előírások megtartására vonatkozik.

Az első szentély rekonstrukciója

A rómaiak az i. sz. 1. században lerombolták a jeruzsálemi Szentélyt, a vallás addigi központját. Addig a szentélybeli áldozat bemutatása köré szerveződött a kultusz, ez volt a vallás központi fontosságú, kiemelkedő jelentőségű aktsusa. A *hurbán* (szó szerint pusztítást jelent, a szentély lerombolását jelölő kifejezés, amelynek következtében az áldozatok megszűntek) véget vetett az addig kizárólagosan létező áldozati kultusznak, ezért a vallásgyakorlás merőben új formája kialakításának igényével szembesültek őseink. Nyilvánvalóvá vált, hogy amennyiben fenn akarják tartani a zsidóságot, az addigi vallásgyakorlás lényegét jelentő, de immár megszűnt áldozati kultusz helyébe konstruálni kellett valamilyen újfajta vallási formát és tartalmat. Ez lett a napi háromszor végzett áldozat bemutatás helyett a napi háromszor mondott ima. A „parancsolatok megőrzése” azóta a szentélyhez és az ott bemutatott áldozatokhoz kapcsolódó *micvák* (vallási előírások) vonatkozásában kizárólag a szabályok

tanulását jelentheti: mivel a messiás eljöveteleig nem fog visszaállni a szentélybeli áldozat, az erre vonatkozó parancsok elméleti síkon maradnak és csak tanulni tudjuk ezen előírások szabályait, de tilos ténylegesen gyakorolni azokat.

A mindkét szentély lerombolásának emléknapja tisá beáv, év hónap 9. napja, amely során estétől estéig tartó böjttel emlékezünk a gyászra. A tisá beávi böjt a legszigorúbb és legfontosabb böjtek egyike; aki megtartja a jom kipuri böjtot, általában ezen a napon sem fogyaszt semmit.

Az első szentély lerombolása következtében a nép számára a babilóniai *gálut* (száműzetés) vette kezdetét. Annak a diaszpórának tudtuk az időtartamát, mert Isten közölte, meddig fog tartani. A babilóniai gálutot a bálványimádás, a vérontás, a vérfertőzés okozta: mivel ezek látható bűnök voltak, tudható volt a büntetés mértéke is. A második szentély lerombolásának oka a *szinát hinám*, a zsidók egymás közötti ok nélküli gyűlölködése. Mivel a másik emberrel szemben tanúsított ilyen viselkedés oka a szívben elrejtett érzelem, ezért az érte járó büntetés időtartama is rejtve van előttünk. Nem tudjuk, meddig fog még tartani a közel két évezrede tartó újabb gálut.

A *szinát hinám* károkozása óriási. A Talmud (Gitin 55b, 56a) rögzít egy történetet, amelynek tanulsága a mai napig érvényes. Mivel egy gazdag ember elhatározta, hogy megvendégeli a barátait, magához hívta a szolgálóját, megbízta azzal a feladattal, hogy meghívja a vendégeket. Átdott neki egy listát, amin a meghívandók nevei szerepeltek, a szolga pedig elindult teljesíteni a feladatát. A listán szerepelt a házigazda Kámca nevű barátja, a szolga viszont figyelmetlen volt, véletlenül Kámca helyett egy másik személyt, Bár Kámcat hívta meg. A hiba óriási volt, az utóbbi személy és a házigazda nagyon rossz viszonyban voltak.

Bár Kámca örömmel fogadta a meghívást, bár meglepődött a váratlan invitáláson; mindezesre örült a békülős gesztusának. Annál nagyobb volt a csalódása: amikor az ünnepségen megjelent, a házigazda el akarta távolítani. „Rendkívül megalázó lenne, ha távoznom kellene az ünnepségről. Ha hozzájárultok ahhoz, hogy maradjak, kifizetem az általam fogyasztandó étel árát.”

A vendéglátó hajthatatlan volt, nem engedte, hogy a vendég maradjon, ragaszkodott Bár Kámca távozásához.

Újra megpróbálkozott egy kompromisszummal: „Kifizetem az egész ünnepség költségének a felét, ha megengeditek, hogy maradjak!” A házigazda továbbra sem engedett a kérésnek. Bár Kámca újabb ajánlatot tett: „Kifizetem az egész lakoma árát, csak ne alázzatok meg azzal, hogy kidobtok a lakomáról!” Hiába kérte a házigazdát, nem maradhatott.

A rabbi, akik végig nézték az eseményt, nem emelték fel a szavukat: Bár Kámca ezt a rabbi egyetértéseként értelmezte. Fájdalma, dühe, keserősége arra indította, hogy útra keljen Rómába, ahol éppen Néro császár uralkodott. Bár Kámca beárulta a zsidókat, igaztalanul azzal vádolta hittestvéreit, hogy nem tanúsítanak kellő tiszteletet iránta, sőt azt fontolgatják, hogy fellázadnak ellene. Néro ennek következtében bevonult Jeruzsálembe, elpusztította a várost és lerombolta a szentélyt. Ha az oksági folyamatot nézzük, a történetet úgy is értelmezhetjük, hogy nem Néro, hanem az egymással ok nélkül gyűlölködő zsidók pusztították el a szentélyt.

A második szentély modellje

Ezt a cikket Jeruzsálem napján, a legújabb kori Izrael történelmi ünnepén írom. Jeruzsálem nagyobb, mint valaha, többen lakják, mint bármikor, épülő, fejlődő város. Ezzel összefüggésben a 20. században felmerült, hogy érvényét veszítette a Jeruzsálem felépüléséért mondott ima; úgy kell tekinteni Jeruzsálemre, mint ami már felépült. A rabbi többsége arra az álláspontra helyezkedett, hogy hálákhikus értelemben *Jerusalájim hábnujá* (a felépült Jeruzsálem) álma akkor fog megvalósulni, ha áll és funkcionál a harmadik szentély.

A Siratófal

A szentély még mindig nem épült fel, tisá beáv gyásza még nem fordult örömbé, de közel kétezer év után újra van hazája a zsidóságnak, ahol – az izraeli himnusz szavaival élve – valóra válhat a kétezer éves remény, hogy „szabad népként éljünk az országunkban”.

Kurucz Ákos

(A képek forrása: Wikipédia)

A zsidó nép története

3. Szolgaságból szabadságba – Egyiptomból Kánaánba

A Bresit végén Jákob családjával együtt Egyiptomba vándorol, ahol fia, József a fáraó intézője. A vándorlást közvetlenül kiváltó ok a Kánaán földjét pusztító éhínség. A Tóra a továbbiakban elbeszéli, hogy Jákob házanépe nagy néppé válik Egyiptom földjén, de a gonosz fáraók rabszolgává teszik ezen népet és raktárvárosok építését parancsolják meg számukra. A rabszolgaság nem töri meg a zsidóságot, sőt, néppé kovácsolja Jákob leszármazottait és a hozzájuk csatlakozó idegeneket. A több évszázados szenvedésnek vetett véget Mózes, a Lévi törzsből származó vezető. Mózes anyja nádkosárban a Nilus vizére helyezte (ez a történet Mezopotámiából is ismerős lehet, csak itt a főszereplőt Gilgamesnek hívták), ahonnan a fáraó lánya emelte ki. Mózes a fáraó udvarában egyiptomi hercegnek nevelték (a neve is egyiptomi eredetű: a Mósze egyiptomi nyelven „gyermeket” vagy „fiát” jelentett) és nem ismerte sem a származását, sem az Egy Isten hitét. Felnőve egy zsidó munkás védelmére kelve megölt egy egyiptomi felügyelőt, amiért a sivatagba kellett menekülnie. Itt jelent meg neki először Isten, egy égő csipkebokor képében.

Mózes a látomás hatására visszatér Egyiptomba, és kivezeti népét a rabszolgaságból.

A kivonulás története drámai események sorozata: Isten a tíz csapással sújtja Egyiptomot, majd a fáraót és seregét a Sás-tengerbe (a mai Vörös-tenger) fojtotta. Hosszas vándorlás után a zsidóság, immáron néppé kovácsolódva és beolvasztva a velük együtt menekülő egyiptomiakat, elérkezik a Szináj hegyéhez. Itt Isten, Mózes által átadja a Törvényt, aminek első parancsolata így szól: „Én vagyok az Úr, a te Istened, aki kihoztalak Egyiptom földjéről, a szolgaság házából. Ne legyen más istened előttem” (Smot 20:2-3).

Megtörtént vajon a kivonulás? A tudó-

sok jelentős része cáfolja, arra hivatkozva, hogy nincs rá történelmi bizonyíték. Ahogy arra sem, hogy a zsidóság jelentős számban, rabszolgaként élt volna Egyiptom földjén a kérdéses időpontban. A témával foglalkozó kutatók kisebb része szerint a kivonulás akár meg is történhetett, s erre az indirekt bizonyíték maga a történet: melyik nép találna ki magának olyan eredetmítoszt, ami szerint rabszolgák voltak, majd évtizedekig egy sivatagban bujkáltak?

Kétségtelen, hogy az egyiptomi állam életében fontos szerepet játszottak a rabszolgák és a rabszolgák között lehettek sémi elemek (pl. a Sínai-félsziget bányáiból ismerünk semita nyelvű feliratokat, amiket bányászok hagyhattak). A zsidó nép önmeghatározásától nem választhatjuk el a monoteizmust, aminek intézményesült kialakulása a sivatagi vándorlással egyidős. Honnét ismerünk még monoteista hitrendszert? Egyiptomból. Vallástörténészek szerint a zsidóság az Egy Isten hitét Egyiptomból vette át, Ehnaton fáraó alatt. Ha ez igaz is, meglepő tény, hogy a Tórában nem lehet kimutatni számottevő egyiptomi hatást (annál inkább Ugaritit). Átvették a monoteizmust, de mást nem?

De az egyetlen korabeli egyiptomi forrás, amely ténylegesen megemlíti Izraelt, Merneptah fáraó sztéléje, uralkodásának ötödik évéből (i. e. 1207), amely számos győzelme mellett feljegyezi Askelon és Gezer lerombolása mellett Izrael elpusztítását is. Ez a felirat arra utal, hogy akkoriban létezett egy Izrael nevű entitás Kánaánban, de nehéz pontosan meghatározni, hogy mi volt az. Egy dolog azonban biztosnak tekinthető: ha a zsidóság tényleg Egyiptomban élt s azt elhagyta, akkor az a i.e. 13. század előtt történhetett.

Ez az egyetlen forrás azonban nem oldja meg a rejtélyt. A vallásos hagyomány szó szerint értelmezi az Írást, kritika és

bizonyíték nélkül (hiszen az Írás léte önmagában a bizonyíték a benne foglaltakra). A világiasabb értelmezés a csodás eseményeket próbálja racionális érvekkel magyarázni. Ez a nézőpont az egyiptomi csapásokat természeti-társadalmi jelenségekkel állítja párhuzamba. A sáskajáráásra adott válaszain nem is lepődünk meg (manapság is probléma a térségben), de mi a magyarázat az elsőszülöttek halálára? Az egyik álláspont szerint az aszályos idő miatt a lakosság a vetőmagot is elfogyasztotta, amiben a hosszú tárolási idő miatt valamilyen bakteriális fertőzés keletkezett. Az ókori Keleten szokás volt, hogy az elsőszülöttek fejadagja magasabb volt, ezért többet fogyasztottak a fertőzött gabonából, ami a halálukhoz vezetett. S hol van erre a bizonyíték? Egenlőre sehol.

Számos olyan elmélet is létezik, amelyek hidként szolgálhatnak a két ellentétes nézőpont, a vallásos és a világi, között. Az egyik hipotézis az, hogy a zsidóság két hullámban hagyta el Egyiptomot, és a második hullám távozásakor – a tizenharmadik század közepén – az első csoport már Kánaán földjén élt, régészeti leletek szerint a samáriai Szikem városa körül. Egy másik lehetőség az, hogy nem volt szervezett, tömeges kivándorlás, hanem a különböző sémi törzsekből származó emberek folyamatosan hagyták el Egyiptomot s vándoroltak Kánaánba, ahol majd néppé válva a térség egyik meghatározó államát hozták létre.

Kivonult a zsidó nép Egyiptomból? Valamilyen formában bizonyosan. De talán helyesebb volna úgy válaszolnunk, hogy nem kivonult Egyiptomból, hanem bevonult az Ígéret Földjére.

Ábrahámnál és Izsáknál még a sötétben tapogatóztunk, s a hajnal itt ért minket, Egyiptom és Kánaán között, a Szináj hegy lábánál.

Lénárt G. József

Judaizmus dióhéjban 3. rész

A 613 parancsolat – avagy a zsidóság és a micvák

Egy szám és egy fogalom, amihez megannyi cselekedet és értelmezés társult. Mik ezek a parancsolatok? Miért 613? Hogyan alakult ez ki, és miért kell tennünk, amit teszünk? Mostani írásunkban ezeket a kérdéseket járjuk körbe.

Hit és cselekedet

A zsidóságnak nincsenek vallási tételei vagy dogmái. Egyetlen ún. „hitvallása” a „S’ má Jiszraél”, azaz a „Halld Izrael” kezdetű imádság, melyben I-ten egyetlenségét fejezi ki. Ezen felül nincs megszabva, hogy hogyan gondolkodjunk, mert a gondolatnak és az emberi választásnak a szabadsága kerül középpontba. Minden döntés a mi kezünkben van. Ezáltal a felelősség is a mienk. A zsidóság nem hisz a predesztinációban (eleve elrendelésben), vagy a sorsban, de hiszi, hogy életünk történetét mi magunk alakítjuk döntéseink és választásaink által. Mivel nincsenek doktrínái, ezért a hangsúly nem elsődlegesen az elméleti és gondolati síkra, hanem a cselekedetek színterére kerül. S hogy miért lett fontossá a kinyilatkoztatott Tórában (Mózes 5 könyvében) lévő parancsolatok megtartása, az egészen visszavezethető a Szinaj-hegyi Törvényadásig. Ez lesz az a pont Izrael életében, amikor I-ten „belép” a történelem színpadára, és szövetséget köt Izrael fiaival. A törzsek laza egymásmellettségét felváltja egy egységes nép születése, melynek összetartó erejét a Törvény adja. Ez a szövetségkötés mindkét fél részéről kötelezettségekkel jár. Egyfelől I-ten biztosítja hűségét népe iránt, másfelől a nép is ígéretet tesz, hogy megcselekszi I-ten parancsolatait. A zsidóság számára ettől a ponttól kezdve történelem és vallás karöltve halad tovább az idők során. A Tóra pedig, mely a zsidó hit tengelyét képezi, az élet minden területét érinti. A parancsolatok megtartása a nép fennmaradásának feltétele lett. Ugyanakkor egy megbízást is jelölt: Izrael feladata lett a monoteizmust képviselni az akkori ókori világban, ezt pedig legkézenfekvőbben a parancsolatok megtételével tudta prezentálni. Ez a feladattudat nemzedékről nemzedékre szállt, ezért a zsidóság nemcsak vallási érzületet, hanem egyfajta életmódot és viselkedésmódot is jelent.¹

Stanislaus Bender: *Bar Micva előtt* (1919)²

A 613 parancsolat eredete

A héber „micva” szó jelentése: parancsolat. Ennek többes száma: micvot. Ezek a parancsolatok a kinyilatkoztatott Tóra parancsolatait jelentik, melynek számát a Talmud bölcsei állapították meg. *Rabbi Szimláj* nevé-

hez kötődik e megállapítás, aki szerint 613 parancsolat adatott Mózesnek, ebből 365 tiltó parancsolat az év napjainak számaként, és 248 cselekvő parancsolat az ember testrészeinek számaként.³ A 613 parancsolat (héberül: tájrag micvot) számszerűtlen összeírásával, csoportosításával és értelmezésével számos nagy tekintély foglalkozott, mint például a 11. században az andalúziai héber költő és filozófus *Slomo ibn Gabirol*, aki versbe foglalt össze belőle néhányat, vagy a 12. századi kordobai *Maimonidész*, a középkori zsidó filozófia legkiválóbb alakja, aki *Széfer HaMicvot* (A parancsolatok könyve) címmel írta meg alapelveit a micvák számbavételére. Általánosságban végül mégis a 13. században megjelent *Széfer háChinuch* használata terjedt el, melynek szerzője rabbi Áháron háLévi Barcelonából, aki *Maimonidész* alapján rendszerezte a parancsolatokat, és azokat a Tóra hetiszakaszaira felosztva állítja sorrendbe.⁴

A 613 parancsolat ma

Ha feltennénk a kérdést, hogy ma betölthető-e mind a 613 parancsolat, a válasz rá az lenne: nem. Számos olyan micva található a Tórában, amit ma már nem tudunk végrehajtani, például a Szentélyre vonatkozó parancsolatok. Vagy vannak olyanok is, melyek ugyan érvényben vannak, de teljesítésük szinte lehetetlen, vagy éppen nem kötelező. Például ha valaki egy nagyváros lakója, messze a vidéki étlettől, akkor nem tudja és nem is kell azt a parancsot betartania, hogy küldje el az anyamadarat, mielőtt a fiókat elvenné (5Móz. 22, 6-7), vagy hogy tilos a dolgozó ökor száját befogni (5Móz.25,4). Így aztán a 613, mint szám, bár ugyan általánosan elfogadott, mégis átalakult egyfajta gyűjtőfogalommá. Természetesen vannak könnyebben betartható és vannak szigorúbban vett, nehezebb micvák, de kétségtelen, hogy némely alapvető micva megtartása (erkölcsi parancsolatok, kóseriség, szombat és ünnepek tartása) nélkül a zsidó lét elképzelhetetlen lenne.

Egy sokat szenvedett nép történelmében meghatározó elemet kapott a vallási parancsolatok gyakorlása. Ezek a cselekedetek őrizték meg a zsidóságot hitének és identitástudatának fenntartásában, és tették képessé annyi viszontagság túlélésére. Ezek a parancsolatok ugyanis nem egy statikus, merev rendszert képeznek, hanem folyton az aktuális élethelyzetek szülik meg értelmezésüket és kivitelezésüket. Az idők változásai a parancsolatok mindenkor újragondolását eredményezik. Így lehetséges az, hogy az értelmezési körök kitágulnak. A lényeg, hogy a parancsolatok lehetőségeinkhez mérten megcselekedjük – a hogyan pedig rajtunk múlik. Ebben áll a szabadságunk. A döntéseink szabadsága.

Orbán Eszter

(A második kép forrása:

<https://www.arkansasonline.com/news/2016/jul/30/university-offers-fall-class-in-jewish/>

⁽¹⁾ Halljad Izrael – A zsidó vallás alapjai. Szerk.: Raj Tamás, Budapest, 1988., p.12.

⁽²⁾ <https://www.porta-polonica.de/en/lexicon/bender-stanislaw>

⁽³⁾ Talmud, Mákot 23/b

⁽⁴⁾ Naftali Kraus: A 613 parancsolat. Második kiadás, 2019. p.14.

Kedves Olvasók!

Már javában itt a nyár, túl vagyunk a ballagáson, sőt már az írásbeli érettségén is, én személy szerint az óvodai ballagáson, a nyaralás lassan megtervezve. A nagy hűsös peszachi lakomákat hátra hagyva most valami könnyűt hozok – túros babkát.

Ez a recept 3 alap hozzávalóból áll: túróból, cukorból és búzadarából.

Igen, ilyen egyszerű! Mondjuk, lehet még hozzákeverni ezt-azt, például mazsolát, végül is a mazsola és a túró mindig jóban voltak, de akár gyümölcsöt, lekvárt, csokiöntetet is hozzá lehet adni, mindenkinek a saját szája íze szerint, de a sütemény alapja ekkor sem változik.

Lássunk hozzá!

Mennyiségek (ezt szeretem a legjobban, mert ez a legegyszerűbb): ahány tojás, annyi evőkanál búzadara és cukor, mindez kb fél kiló túróhoz. Én legalább 4 tojással szoktam kalkulálni, így 4 kanál búzadara és cukor jön még hozzá.

De nézzük sorrendben:

A tojásokat átnézem, hogy ne legyen benne vércsepp: amennyiben van benne egy apró csepp, ki kell belőle venni egy kevés körülötte lévő tojással együtt. Ha nem lehet eltávolítani, az egész tojást ki kell dobni. Egy nagy tálban összekeverem a túrot, tojást, cukrot és búzadarát, vaniliacukorral ízesítem, dobok hozzá még 20 dekagramm mazsolát. Az egészet jól keverem, sütőpapírral kibélelt 28 cm átmérőjű kerek tepsibe

BÁRHESZ PLUSZ

Túros babka

teszem, és kb 35 perc alatt 160 fokos légkeveréses sütőben megsütöm. Akkor lesz kész a babkánk, amikor szép barna lesz a teteje, és persze kiálja a tűpróbát.

Ezt a könnyű fogást mindig sávuotkor szoktam sütni, a családom apraja-nagyja imádja. Mivel sávuot már elmúlt, nyugodtan lehet más alkalmat találni rá, például péntek este is lehet készíteni, hogy a sábeszkor a zsidó emberekbe költöző extra lélek – nesámá jeterá – jóllakjon vele.

Mindenkinek jó étvágyat kívánok!

Teszter Nelli

A Sófár sabbati menüajánlata: sólet, tojással

**„Sólet, ékes égi szikra,
Elysium lánya, te
Zengené a Schiller óda,
ízlelt volna sóletet csak.
Istenek mannája, sólet,
melynek főzésére Mózes
hajdan maga a Jóisten
oktatta Sinai hegyén...
Sólet, a valódi kóser
isteni ambrózia,
Paradicsom kéj-kalácsa”**

(Heinrich Heine Szombat hercegnő című versének részletét Molnár Imre fordította)

Hozzávalók (6 személyre):

40 dkg tarka szárazbab, 1/2 kg zsíros marhahús és 1 nagy libacomb, 25 dkg füstölt libahús, 3 púpozott kanál liszt, 20 dkg gersli, 6 tojás, 2 nagy vöröshagyma, 1 nagy kanál libaszír.

Elkészítés:

A babot főzés előtt 24 órával beáztatjuk. A vöröshagymát levelekre bontjuk, és lassú tűzön a zsíron lábasban üvegesre pároljuk. Ha véletlenül egy-egy hagymalevél megbarnul, ki kell dobni, mert különben az egész sólet odaéghet. Meghintjük egy kanál liszttel, majd behelyezzük a húst és a füstölt húst, és ismét egy kanál lisztet szórunk rá. 1-2 percnyi párolás után a megsűrt babot tesszük a lábasba, majd meghintjük a harmadik kanál liszttel. Rövid ideig pároljuk: keverni nem szabad, csak a lábast rázhatjuk meg. Ezután behelyezzük a gerslit, majd az egészet felengedjük vízzel, míg teljesen ellepi. Végül héjával együtt beleültetjük a jól megmosott nyers tojásokat. Vigyázzunk: a tojások héja ne legyen repedt! Kevés sót tehetünk bele, de óvatosan, mert a füstölt hús is sós. Tehetünk bele töltött libanyakat is. Fedő alatt 3 órán

át, lassú tűzön főzzük, majd 5 órán át, sütőben kis lángon folytatjuk. Ha időnk engedi, elég, ha 12 órán át a sütőben készítjük, természetesen kis lángon. (Ez a hagyományosabb változat.) A lábasban tálaljuk, a fedőt ott emeljük le, a vendégek szeme láttára.

A recept forrása: <https://adoc.pub/zsido-szakacs-konyv-1-a-koser-konyha-a-receptknyv-for-rasa.html>

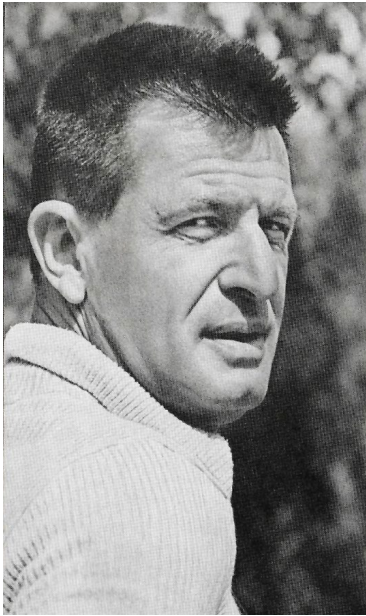

A kép forrása: <https://cookpad.com/hu/receptek/3635878-solet-fustolt-libacombbal>

U. T.

IRODALMI ARCKÉPCSARNOK 18.

Karinthy Ferenc „Cini” (1921-1992)

Egy Karinthy Frigyes fiának születni és éppen írónak állni?! Réomászerű még elképzelni is. Karinthy Ferencnek azonban – pontosabban Karinthy Cininek, hiszen így hívta mindenki, még azok is, akik nem ismerték – ez a réomás-élet adatott meg. Amit persze csak mi, a kívülálló utókor ítélünk fölényesen, s persze igaztalanul réomás-életnek, maga Karinthy Ferenc ugyanis – leszámítva élete utolsó éveit – életörömtől és erőből duzzadó, szellemes és kamaszosan játékos kedvű ember volt. Nemcsak az irodalomban találta meg a helyét, hanem a sportban is: megtermett, erős testalkatá-

val és leküzdhetetlen győzni akarásával igazi és beleváló vízilabdázó volt.

Ami nekünk irodalomtörténet, az neki a hétköznapi természetesség volt, hiszen édesapja révén az 1920-1930-as évek meghatározó írói (ma már többen klasszikusok) mindennapi vendégek voltak náluk. S hogy mikor kapta a Cini becenevet? Az önök kedvéért utánanéztam az Arcanumban, hogy mikor említődik először a Karinthy Cini név, s alaposan meglepődtem: már nagyon korán, 1925-ben, éspedig a Színházi Életben. Egy rövidke kroki az egész Kóváry Gyula tollából, de annyira „karinthy”, hogy a szerző vélhetően magától Karinthy Frigvestől hallotta. A címe: Számtani föladvány. S így szól:

„Karinthy Cini, a hasonló nevű Frigyesnek 3 éves fia, csodálatosképpen a humor birodalmában érzi magát otthonosan. Karinthy másodszor nősült és első házasságából is van egy gyönyörű fia, a Gabi. Feleségének viszont Karinthy ugyancsak második férje és Őnagyságának is van az első házasságából egy aranyos gyermeke, a Tommy. Cini már közös gyermek. Ha tehát Cinitől (aki a dolgokról pontosan van informálva) valaki megkérdezi, hogy hányan vagytok ti testvérek, az a következő választ kapja: – Anyukának van két gyereke, apukának is van két gyereke, tehát összesen három vagyunk?”

Habár irodalmi milióben nevelkedett, Karinthy Ferenc sokáig nem írónak, hanem nyelvésznek és/vagy sportolónak készült. 1941-ben iratkozott be a Pázmány Péter Tudományegyetemre magyar-angol-olasz szakra, de az ismert történelmi okok miatt az

egyetemi évei tele voltak tragédiával: a holokausztban édesanyját, a főváros szerte ismert és csodált Böhm Arankát Auschwitzban megölték, ő maga pedig hamis papírokkal bujkálva élte túl a vészorszakot. 1945-ben szerzett diplomát, sőt, nyelvészetből még doktorált is, de ekkor már alighanem tudta, hogy nem lesz belőle tudós, hiszen 22 éves volt, amikor a Don Juan éjszakája című első regénye 1943-ban megjelent.

Nagyon sokat írt, regényeket és színdarabokat egyaránt, az életműből alighanem a Szellemidézés az egyik legemlékezetesebb, amely a saját családjáról szól (akárcsak a fia, Karinthy Márton Ördögörcs című kötete); ugyancsak fontos Karinthy Ferenc-mű a Budapesti tavasz, amelyből Máriássy Félix rendezett játékfilmet; s végül hadd említsem meg két személyes kedvencemet, az Epepe című regényét, és az 1967–1991 között vezetett naplóját.

Az Epepe valamikor az 1990-es évek közepén került a kezembe, egy újságíró barátom ajánlotta, s bevallom, nem túl lelkesen fogtam hozzá, mert Karinthy Ferenc írásait nem kedveltem – elkövettem azt a kapitális hibát, hogy a „karinthy” élményt kerestem bennük, azaz amikor Karinthy Ferencet olvastam, igazából Karinthy Frigyeset vettem kézbe. Az Epepe azonban mindent megváltoztatott, s rájöttem: ha Karinthy Ferenc nem Karinthy Frigyes fiának születik, továbbá kevésbé leli örömét az életben (azaz több időt fordít írásra, és kevesebbet a sportra és az utazgatásra), akkor ma bizony őt is klasszikusként tartanánk számon. Az Epepe ugyanis az egyik legjobb kisregény, amit valaha magyarul az emberi magányról írtak. Nem az elhagyatottság érzéséről beszélek persze, hanem a társadalomban érzett magányról, arról, hogy mennyire elveszett az ember, ha társas lényként képtelen az embertársaival szót érteni. A regényt 1969. október 5-től a Magyar Nemzet közölte folytatásokban, és arra a kérdésre, hogy mit jelent az Epepe, a lapnak nyilatkozva Karinthy azt válaszolta: „Nem jelent semmit. Az epepe nyelvet és játékot még kamaszkorunkban találtuk fel barátainkkal. Apáink nemzedéke teremtette meg a halandzsza nyelvet, melyben az értelmesszavak értelmetlenekkel váltakoztak: ez volt a híres kiszera méra bávata. Mi ezt a hagyományt fejlesztettük tovább gyerek- és diákkorunkban, s így alkottuk meg az epepe nyelvet, melyben már szavak, sőt, szótagok se voltak, csak amolyan tagolatlan, artikulálatlan motyogás, vartyogás. Verseket, szonetteket, ódákat, eposzokat írtunk e nyelven, s főként drámákat. Ezeket szombat esténként szűk baráti körben, de annál fergetegesebb sikerrel mutattuk be”.

A regény főhőse egy olyan országba vetődik, ahol mindenki ezt az epepét beszéli – s milyen tragikus, hogy élete utolsó éveiben maga Karinthy Ferenc is mintha Epepe-országba került volna! Keserű ember lett, mert nem értette, vagy talán nem is érdekelte már, hogy mi történik körülötte. Idén 30 éve, hogy meghalt – s remélhetőleg megérjük majd az irodalmi feltámadását.

Kácsor Zsolt

A kép forrása: Wikipédia (Fotó: Vahl Ottó fotóművész)

Temetői nyitvatartás

A vasárnapi és pénteki nyitvatartás évszaktól függetlenül 9.00–12.00-ig. Hétfőtől csütörtökig április 01. és október 14. között 9.00–16.00-ig, október 15. és március 31. között 9.00–12.00-ig látogatható. Zsidó és állami ünnepeken zárva van, az állami ünnepeken vagy a hivatalos nyitvatartási időtől eltérő időpontokban a temető gondnokával történő megállapodás alapján látogatható.

Csalószki István temetőgondnok elérhetősége: 06-20-4977-532

SÓFÁR

a Nyíregyházi Zsidó Hitközség folyóirata

Postacím: 4400 Nyíregyháza, Mártírok tere 6.

E-mail: sofarnyzsh@gmail.com Tel./fax: (36)-42-417-939 Web: www.sofar-ujzag.hu

Tördelés, nyomtatás: Gprint Iroda (4400 Nyíregyháza, Szarvas u. 37/A)

A folyóirat ingyenes!

Számlaszám: OTP 11744003-20331427

Lapalapító és fotók: Tóth-Ábri Péter

Szerkesztő: Kertész Gábor

Felelős kiadó a Nyíregyházi Zsidó Hitközség

A MAZSIHISZ technikai száma: 0358

A lap MAZSÖK támogatásból valósult meg.